ELEONORA POSTEN

LOVÖ HEMBYGDSFÖRENINGS TIDNING

Nummer 4 December 2020 Årgång 28

Bo Petrés modell av spjut, yxa och sköld. Foto Håkan Svensson.

ADELSÖ HEMBYGDSLAG

(adelsohembygdslag.se)

Adelsö hembygdslag bildades 1974 av Linnea Kulle-Lindblad, en eldsjäl på flera områden. Den nuvarande ordföranden, Agneta Collberg, bor i en släktgård på Adelsö. Bostadshuset, en parstuga, bygdes 1712 och har bebotts av släkten Collberg i 11 generationer. Innan dess finns dokumentation att släkten bott ytterligare 5 generationer på Adelsö. Agneta bor kvar på gården tillsammans med man, Christer Nordemo, och två katter. De har två vuxna döttrar. Jag märker stoltheten i Agnetas röst när hon berättar om Adelsö. Hon älskar sin hembygd. Agnetas pappa, Stig Collberg, var med i Hembygdslaget från början. Han skötte ett lantbruk och var spannmålsbonde, arbetade i skogen med skotare på vintern och hade fram till mitten av 60-talet 10-15 kor. Agnetas farfar och farmor Valle och Edith Collberg odlade grönskaker och sålde till Stockholm.

Stig Collberg intervjuade under 1960- och 70-talen många adelsöbor om livet på Adelsö under första hälften av 1900-talet. Allt finns inspelat på 17 kasettband. Dessutom skrev såväl Stig Collberg som Valle och Edith Collberg dagbok. Agneta vet inte var dagböckerna finns, men hoppas hitta dem. Tillsammans med hembygdslagets fotoarkiv skulle detta omfattande material kunna bli flera skrifter om Livet på Adelsö kring förra sekelskiftet.

Adelsö har 750 åretruntboende och minst dubbelt så många på somrarna. Adelsö hembygdslag har ca 100 medlemmar, en siffra som är stabil över åren. Vi träffades på Uppgården och under vårt samtal äter vi en utmärkt lunch i gårdens restaurant/kafé, öppet varje dag under sommarhalvåret. Menyn är trevlig och på hemvägen kommer vi överens om att återvända för kombinerad lunch och studiebesök. Håkan Svensson fotograferar hela tiden, stolt över sin nya kamera, som trots det lilla format är mer avancerad än den äldre, mer konventionella systemkameran.

Agneta Collberg är initiativrik och kreativ. Hon vill helst bolla idéer och tankar med likasinnade på Adelsö. Hon visar Adelsö föreningsråds nytryckta 3-vikta A4-broschyr i färg med 12 utvalda sevärdheter och möjliga upplevelser på Adelsö. På andra sidan finns en karta över Adelsö med siffror och koordinater för att läsaren ska hitta rätt. Broschyren har funnits som idé ganska många år, men i samarbete med Ove Westerberg blev den färdig på några veckor. Broschyren finns bl a i restauranten. På området finns också hembygdsarkivet, ett vagnsmuseum, en örtagård och Bagarstugan där Agneta har kurser. Huset är mycket välskött och Agneta visar bakbord och verktyg som både används vid bakningen och är vackra att titta på.

Hembygdsgården är den stora röda samlingslokalen som ligger bredvid Uppgården. Efter nyår kommer Ekerö bostäder att ha hand om förvaltningen. Hembygdsgården betyder mycket för föreningslivet på Adelsö som sam-

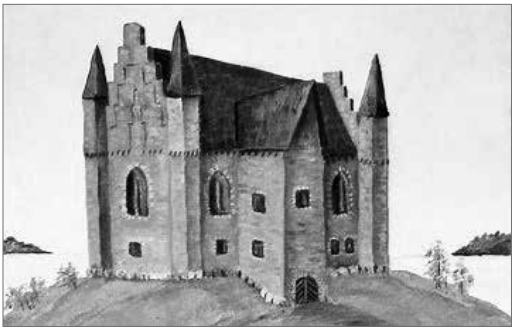

Alnsnö hus som det möjligen såg ut

lingsplats, mötes- och festlokal. Uppgården har hela tiden ägts av Ekerö kommun sedan den testamenterades till dåvarande Adelsö kommun.

Adelsö hembygdslag har alltid intressanta vår- och höstprogram, nu reducerade p.g.a. coronan. Det blir oftast god upppslutning trots att man har ganska få medlemmar.

Det kom exempelvis ganska många för att fira renoveringen av den 550 m långa stenmuren. Den kvällen hyllades personalen på Trafikverket som utfört renoveringen. Menyn var korv och varm äppelmust.

Från Uppgården ser vi höjden där världsarvet Alsnöhus låg, Kungaborgen uppfördes av Magnus Ladulås på 1270-talet. Riksantikvarieämbetets information om Alsnöhus historiska betydelse är otillräcklig. Här skrevs Alsnö stadga den 27 september 1280. Alsnö stadga är utformat som ett öppet kungligt brev, det vill säga riktat till "alla som tar del av brevet genom att läsa det eller få det uppläst för sig". Det ursprungliga brevet är inte bevarat. Kanske främst av den anledningen är historikerna fortfarande oense om stadgans innehåll. Några ser stadgan som att nu föddes den svenska adeln med sina privilegier, andra ser stadgan som ett skydd för bönderna mot herremännens våldgästande – därför fick kungen, Magnus Birgersson, namnet Magnus Ladulås. Men stadgan har sina rötter på Birger Jarls tid i edsöreslagarna som gällde i hela riket. Jarlen och hans närmaste medarbetare förpliktade sig att straffa brott som kränkte den allmänna freden i landet. Alla skulle känna sig säkra, oavsett var de bodde. Lagar om hemfrid, kvinnofrid, tingsfrid och kyrkofrid stiftades. Den som bröt mot dessa lagar dömdes fredlös.

Kanske Adelsö hembygdslag kan få Riksantikvarieämbetet att inse sin skyldighet att informera besökarna om Alsnöhus betydelse för Sveriges historia. Kanske historieprofessor Dick Harrison vill hjälpa till? Han åtog sig att skriva om Sveriges historia när de kristna gravarna vid Varnhems klosterkyrka på västgöraslätten visade sig vara mer än 100 år äldre än gravarna i övriga Sverige. I Varnhems klosterkyrka finns Birger Jarls grav.

Adelsö skiljer sig från Lovön bl a genom sin befolkningsmässiga stabilitet. Föds man på Adelsö bor man kvar på Adelsö. Även fritidsboende känner för sin ö. När Adelsö hembygdslag planerar en aktivitet räknar Agneta med att ganska många kommer. Vad mer önskar sig Agneta Collberg? Hon önskar sig fler utomhusaktiviteter, fler vandringar och fler bakdagar. Så kommer det nog att bli.

Text Bertil Ottoson
Foto Håkan Svensson

ORDFÖRANDESIDAN

Det är svårt att göra en tidning när man inte kan ses och inte kan använda fotograf. Telefonintervjuer är inte så roliga och med bara frågor och svar på mail blir inte texten så levande. Jag förbereder emellertid EP flera nummer framåt och var inte helt barskrapad när det var dags att sätta ihop nr 4. Jag är medlem i en högriskgrupp och har utegångsförbud. Ibland är jag chaufför åt Eva men får sitta kvar i bilen när hon handlar. Vi längtar efter vaccin och vi kommer att bli bland de första som vaccineras. Då ska vi ta igen en del av det vi förlorat i vår isolering.

Jag kan tänka mig hur livet skulle vara utan dator för kontakten med omvärlden. Styrelsen kan ha ZOOM-möten, men hela styrelsen kan inte vara med. Alla har emellertid en dator och en artikel handlar om ett datoriserat styrelsemöte.

Jag gläds mycket åt vårt nya museum. Invigningen blev mycket lyckad och intresset från omvärlden har varit ganska stort. Pertti Hänninen har visat utställningen om FRA och Stella Polaris för åtta grupper (se artikeln). En grupp ville se allt och stannade 4 timmar! Bo Petré har visat sin arkeologiska utställning för Mälaröarnas Fornminnesförening. Nu funderar han på hur den arkeologiska utställningen kommer att se ut när den finns på hela bottenplanets 100 kvm. Hur kan vi använda elektroniken? Vi har sökt ett bidrag från Ekerö kommun för en första del av den nödvändiga moderniseringen.

Vi behöver fler yngre medlemmar. Även styrelsen behöver nya idéer. Kanske vårt museum och satsningen på modern elektronik kan bidra till detta. I veckan deltog jag i ett digitalt seminarium om föryngring. Kursledare var Kristina Ernehed och hennes första uppdrag för Jämtland-Härjedalens Hembygdsförbund blev så lyckat att Riksförbundet beslutade att ha liknande seminarier över hela landet. Mitt seminarium byggde mycket på egna tankar och erfarenheter blandat med Kristinas kunskaper och entusiasm. Kanske artikeln Perspektiv på hembygdsrörelsen kommer att leda till diskussion bland våra medlemmar. Skriv en lång insändare! Jag garanterar att den kommer in!

LEDUNGEN

Stockholms Läns hembygdsförbunds tidning heter Ledungen. Den utkommer med fyra nummer per år och skickas till länets 120 hembygdsföreningar. Redaktör är hembygdskonsulent Ann Pettersson och i redaktionskommittén ingår bl a Lennart Rosander som vi haft trevlig kontakt med flera gånger.

Ledungen ger användbar information och tar upp viktiga händelser och idéer för hembygdsföreningarna. I nr 3 uppmärksammas Lovö museum. Ledungen är mycket läsvärd, har hög kvalitet och är förvånansvärt billig. Årsprenumerationen kostar 130 kr (PG 58 83 56 – 6).

LOVÖ MUSEUM I LEDUNGEN

Lovö hembygdsförening har invigt ett nytt museum, som ska spegla Lovön under olika tidsperioder. Föreningen var helt enig om att inte göra ett hembygdsmuseum med de gamla jordbruksredskap som tidigare generationer samlat i ett stort sädesmagasin från 1850. I stället har det blivit en blandning av arkeologi, trädgårdsnäringen och FRA – Försvarets Radioanstalt, Lovös största arbetsplats.

På bottenvåningen berättar arkeologen docent Bo Petrés 37-åriga grävarhistoria om Lovöns tillkomst från utskärgård 3 400 år f.Kr. till vikingatidens slut. Bo Petré är också konstnär med förmåga att ge de arkeologiska fynden liv i den miljö där de upptäcktes.

Bos berättelse börjar i närheten av nuvarande Söderby, på en kobbe där några jägare upptäckte en kvartsåder. Kvarts var en värdefull råvara till den tidens verktyg. Bo berättar livfullt om en kölskrapa som användes för att rensa jaktbytets pälsar från köttrester.

Bo Petré har under hela sitt arkeologliv grävt på Lovön. Det största gravfältet ligger vid Lunda (RAÄ 27) med 155 gravar i obruten följd från ca 375 till 1050 e.Kr. Begravningsritualerna var viktiga. Innan kristendomen blev allmän var gravarna brandgravar där den döde följdes till dödsriket av många husdjur; ko, häst, hund, get, svin, fågel och ibland katt. Det tog några hundra år att genomföra kristendomen. Runstenarna kring Lovö kyrka är från denna tid.

Bo Petré visar sin arkeologiska utställnin på bottenplanet.

Mellanvåningen handlar om trädgårdsnäringen med Dyviks blomsterodling som exempel. Den har gjorts av Karin och Jörgen Ek. Karin föddes på Dyvik. Hennes mor, Linde, kom till Norrby gård från

Tyskland efter andra världskriget. Trädgårdsmästeriet drevs av Sven Brewitz, som gärna hälsade på i Norrby efter Lindes ankomst. De gifte sig 1952 och arbetade hårt för sin försörjning, särskilt som man saknade både vatten och elektricitet. Man hämtade vatten i Mälaren till alla bänkfönster. Arbetet underlättades när elektricitet kom till Dyvik 1969. Transporterna till Klaratorget i Stockholm skedde med en Cheva 1936. Under somrarna hjälpte alla till, foton visar släktingar och sommargäster med barn i olika åldrar. Under andra halvan av 1900-talet ökade importen av grönsaker och blommor. En efter en av Lovö 24 handelsträdgårdar lades ner. Dyviks blomsterodling fortsatte i mindre skala. Linde plockade blommor och satt sedan i garaget och band blandbuketter, som Sven tidigt morgonen efter körde till Mälartorget och senare till Årsta partihallar.

Övre planet handlar om FRA, Lovö överlägset största arbetsplats. Först visas ett foto av FRA:s första GD, en sjöofficer med imponerande uniform. Sista bilden visar den pågående stora utbyggnaden av FRA. Däremellen skildras med stor noggrannhet den spännande och betydelsefulla historien om operation Stella Polaris – fyra lastbåtar som under andra världskriget fraktade finländska underrättelseofficerare med familjer och hemligt material över Bottenviken till Sverige. Den finska underrättelsetjänsten hade knäckt den sovjetiska hemliga koden och man visste när och var det stora anfallet mot Finland skulle komma. Allt finskt artilleri ställdes in mot den väg där anfallet väntades. Detta räddade den finländska självständigheten och Finland blev det enda land längs den sovjetiska gränsen som inte ockuperades.

Trädgårdsutställnngen på mellanvåningen.

FRA-utställningen på översta planet.

Muséet måste ses. Vi kommer inte att ha planerade öppettider, men grupper kan kontakta mig (bertil@ottoson.cool) med några förslag på tider då man kan besöka Lovö museum.

Text Bertil Ottoson
Bilder Håkan Svensson

VEM ÄR ANN?

Någon timme efter mitt telefonmeddelande ringer Ann. Jag har några frågor jag behöver tala om och få hjälp med. Jag hade också en förhoppning att kunna presentera hembygdskonsulent Ann Pettersson för våra medlemmar genom en artikel i EP.

Det blev ett ganska långt och mycket trevligt samtal. Jag frågade om det finns någon enhetlig arbetsbeskrivning. Nej och det tyckte landets hembygdskonsulenter själva var en brist. De kom överens om att under vecka 36 år 2018 skriva ner allt de arbetade med inklusive tidsåtgången. Läsningen ger en bild av ett omväxlande och roligt arbete. Allt mellan att planera styrelsekonferenser till att fixa kaffe. Mail och annat arbete vid datorn tar stor plats, naturligtvis. Men vad handlar Anns arbete om? Jag ställde svåra frågor och Ann berättade generöst. En del stannar mellan oss.

Dina viktigaste arbetsuppgifter?

– Att försöka lösa de konflikter som naturligt kommer upp i verksamheter där ledamöterna har olika förväntningar, olika engagemang och olika personligheter. Olikheterna ger ofta ett kreativt klimat i styrelsen samtidigt som de kan leda till bråk. Några ringer till mig och klagar på hembygdsföreningen. Den borde göra helt andra saker! Även personer som inte är medlemmar! Jag ber dem ofta att gå med och påverka inifrån. Det känns bra eftersom jag finansieras av medlemsavgifter.

Vad är roligast?

– Att medverka i stadsplanefrågor är viktigt och roligt. Jag är imponerad av den stora kunskap som finns i många föreningar. Det finns oerhört hög kompetens i föreningarnas arbetsgrupper. Varje år skriver Sveriges hembygdsföreningar en rad skrifter. Riksförbundet har inrättat ett pris, som går till årets hembygdsbok. Jag är mycket glad över det initiativet. Att läsa alla böckerna är en favoritsyssla.

Men roligast är nog att hälsa på hos föreningarna. Särskilt om de har gjort något bra som de vill visa upp och är stolta över. Ann vill gärna besöka oss och titta på vårt museum. I vår, efter Coronan. Det är också roligt att kunna hjälpa föreningarna.

Tråkigast?

– Kanske fel rubrik, men det är inte så roligt att skriva styrelseprotokoll och minnesanteckningar. Administration är viktigt och nödvändigt, men litet tråkigt och ganska ansträngande.

Man måste vara diplomatisk, tålmodig, pålitlig och vara på gott humör. Härmed är vi framme vid slutorden och jag vill betona den kanske viktigaste egenskapen en hembygdskonsulent måste ha och som Ann visade i artikelns första mening: hon är mycket pålitlig.

Bertil Ottoson

GISSA!

Vad föreställer detta fotografi? Delta i vår historiska frågesport!

Vilken typ av byggnad ser man bakom barnen?

Den finns inte längre, men var låg den?

Vilket yrke har personen längst till höger?

Vad heter hon?

När firade hon sin 100-årsdag?

Facit i nästa nummer

Text från skrift 1962. Också nedlagd.

LOVÖ – INTE BARA EN PLATT PANNKAKA

Denna text har tidigare varit publicerad i Mälaröarnas Nyheter. Den skrevs för ganska länge sedan som ett inlägg i debatten om Förbifarten. Innehållet är fortfarande aktuellt, just nu ser vi hur Lovö vackra landskap sakta håller på att omvandlas till följd av tunnelbygget. Ännu ligger dock mycket av det historiska landskapet orört. Men hur länge? Eftersom landskapet är både vackert och unikt så måste vi göra allt för att skydda det.

Jag fnissar varje gång jag åker över Lovö. ”Pannkakor” tänker jag, ” Lovö pannkakor”!. För det var ju så folket på ön kallades i äldre tider. Man tyckte att de centrala slättområdena påminde om stora pannkakor. Men här finns också en historisk helhetsmiljö som är mer än 2 000 år gammal. Det går ännu att spåra gamla vägnät och gårdar. Överallt kryllar det av fornlämningar som ger oss kunskaper från stenåldern och framåt. På 1700- och 1800-talen skiftades byarna, gårdarna flyttades ut och blev större. Det var också då som de storskaliga åkermarkerna utvecklades, pannkakorna.

Många har besjungit Lovöns kulturlandskap. Belllman är en av dem. En annan är författaren John Nihlén. I sin bok *Slottet och ön* från 1963 beskriver han hur det är att vandra i historien och nuet på samma gång.

Allt ligger så nära, man har det inpå livet.

Norra Lovö är mer kuperad än den södra. Här finns de lite vilda skogarna, äldre gårdar och fina gamla torp. Utmärkande för hela ön är de små slingriga vägarna som binder ihop bebyggelsen.

Goda makter har hållit sin hand över Lovö – måtte dess kraft räcka länge. ”Vi har inte råd att mista denna oas av skönhet och kultur, inbäddad i ett friskt nutidsland”, skriver John Nihlén och ber samtidigt en stilla bön.

Nyligen letade jag upp Lindöbro, den lilla stenbron som en gång förenade Lovö med Lindö. Det var Lovisa Ulrika som året innan hon blev drottning lät bygga en landsväg mellan Tappström och Drottningholm med bank och bro över det igenväxande sundet. Året var 1750. Och visst hittar jag bron även om den gömmer sig bakom tät växtlighet. Järnräckena har rostat sönder och hänger kroknade på ömse sidor av vägbanken. Jag viker undan slyn och kanar ner i den leriga jorden. Själva vattenfåran är bara någon meter bred.

Det är precis som John Nihlén beskriver det. Historia och nutid flyter ihop och den gamla landsvägen är länken. Runt hörnet finns bondens odlingslandskap med åkerholmar och beteshagar, järnåldersgravfält, den märkliga runhällen vid Edeby gård och platsen för den omtalade isstacken vid Fiskarfjärden.

Lovö är unikt i Stockholmsområdet, skriver Stockholms läns museum i sin analys av öns kulturmiljö.

Ordet unikt används flitigt i museets rapport. Och när något anses unikt, då är det väl också omistligt?

Du som läser det här undrar förstås om detta är ett inlägg i debatten om Förbifart Stockholm. Såklart det är, men framförallt en trött undran. Varför måste ett så värdefullt historiskt kulturlandskap offras för en trafiklösning som kommer att vara omodern innan den byggs?

Att bli kallad pannkaka är ju ingenting mot att få sin hembygd söndertrasad. Själv tar jag långa promenader på Lovö så ofta jag kan. När de enorma trafikrondellerna är på plats, när nerfarten till tunnlarna ligger som öppna sår i landskapet, när jag inte längre kan se Lovös natur på grund av de höga vägbankarna, när naturen är skövlad och djuren har flytt – ja, då ska jag minnas Lovö som det en gång var.

Text Gunilla Lindberg, foto Håkan Svensson

Hej Kajsa!

Jag har satt upp cykelförbudsskyltar på en del ställen på Fornstigen. Det är ju också cykelförbud. Och cyklisterna har fått ganska många andra stigar att cykla på.

Ser du några cyklister numera? Hur många i veckan?

Hälsningar

Bertil O

7 december 2020

Hej Bertil,

Det är ett betydligt färre antal cyklister på Fornstigen nu. Har bara sett någon eller ett par enstaka cyklister. Det har blivit en desto större ökning av vandrare och motionärer, det är kul! Och cykelförbudsskyltarna sitter faktiskt kvar den här gången. Det här har ni verkligen gjort bra! Tack för att ni tog strid för Fornstigen!

Hälsningar,

Kajsa

PERSPEKTIV PÅ HEMBYGDSRÖRELSEN

Är hembygdsföreningar samhällsnyttiga organisationer? När man tänker på vad begreppet samhällsnytta innebär anser nog de flesta att nyttan är ganska begränsad. Våra stadgar har nio att-satser som beskriver syftet med Lovö hembygdsförening. Sju att-satser handlar om ta hand om och vårda vårt kulturarv. Övriga två ser litet framåt – vi måste skydda Lovön från överexploatering och dokumentera alla förändringar. Men betyder hembygdsföreningarna någonting i bredare bemärkelse?

FORSKNING I USA

Den amerikanske samhällsforskaren Robert D Putnams bok *Den ensamme bowlaren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*" gjorde Putnam känd över hela världen. Realkapital, humankapital och socialt kapital är samhällets tillgångar. Putnam kunde visa att det sociala kapitalet, summan av alla kontakter utanför arbetslivet, är den viktigaste tillgången i en demokrati.

Utvecklingen i USA under andra halvan av 1900-talet pekade åt fel håll. Allt färre människor deltog i samhällets sociala liv. Den tidigare vanan att ta en öl med sina arbetskamrater och spela bowling en stund innan man åkte hem har ersatts med en ensam öl i bowlinghallen. Det sociala kapitalet minskade succesivt. Putnam förklarade Bristande engagemang, sjunkande valdeltagande och misstro mot politiker med det minskande sociala kapitalet.

VAD HAR HÄNT PÅ LOVÖN?

Eva och jag flyttade till Lovön 1971. Då hade Skolan, Röda Korset och Kyrkliga syföreningen varje 1:a advent en mycket uppskattad julmarknad i skolan. Här såldes årets hemslöjd, serverades kaffe med hembakat och tombolans utrop genljöd i hela huset, fina vinster och kön var lång. Det var trängsel i båda skolsalarna och man måste komma tidigt för att köpa julklappar. Barnen var ivriga att få sitt metspö framför fiskdammen och skrek av förtjusning när de fick napp.

Per Borgström, Härje och Anna-Lisa Bäärnman rekade intressanta och lä-

rorika bussutflykter varje vår och höst. Vi träffade representanter för lokala hembygdsföreningar och fick förstklassiga visningar. Bussarna var fullsatta och under resorna bjöds underhållning och information om resmålen. Vi visste var många bodde och några av deras grannar, men vi var ju inte födda på Lovön och hade bara bott här en kort tid. Jag frågade därför Karin Ek som sedan fyra generationer bott på Dyvik hur och varför lokalsamhället fungerar. Karin berättar att sammanhållningen på Lovön har påverkats av att det förr fanns ganska stora grupper av människor på ön med samma typ av arbete. exempelvis bönderna, trädgårdsmästarna och alla som arbetade på Lovö vattenverk. De umgicks och kände varandra väl, Det gjorde det lättare att tillsammans vara aktiva och arbeta i Kyrkliga syföreningen, Röda korset, kyrkokören, idrottsföreningen och skytteföreningen. På så sätt blev

bygden levande. Men när arbetsplatserna krympte och flera av invånarna började arbeta utanför Lovön, minskade sammanhållningen och människorna blev mer anonyma. Intresse och ork för ideellt arbete minskade. Denna förändring gäller nog Sverige i stort, avslutar Karin. Det är en trolig förklaring till att bussutflykterna tunnades ut och slutade vid sekelskiftet och att julmarknaden försvann.

När Eva och jag 1980 blev medlemmar i Lovö hembygdsförening var Lovö församlings kyrkoherde ordförande vid mitten av 70-talet, en självklarhet. Kyrkan fanns ju mitt i byn, församlingen hade självständig ekonomi och kyrkoherden var en sammanhållande kraft.

Jag blev revisor i Lovö församling omkring 1990. Vid millennieskiftet förstatligades kyrkan och Lovö församling blev en del av Ekerö pastorat. Nu sköter pastoratet Lovö församlings ekonomi. Den nära relationen mellan församlingen och hembygdsföreningen försvagades. Prästen på Lovön är nu präst i hela Ekerö pastorat och upphörde att vara Lovö hembygdsförenings naturliga ordförande.

KOMMUNREFORMERNA OCH INFLYTANDET

Lovö socken bildades 1863 och Lovön var egen kommun fram till kommunreformen 1952 då Ekerö, Lovön, Munsö och Adelsö slogs ihop till Ekerö landskommun. Nuvarande Ekerö kommun bildades 1971 och omfattar även Färingsö. Fram till 1952 var vägen till beslutsfattarna kort. Kommun-

reformerna har försvagat den lokala demokratin. Lovö hembygdsförening bildades 1950 med det huvudsakliga syftet att försvara Lovö unika kulturlandskap. Det har inte gått så bra. Vi får en fyrfilig motorväg över Lovön genom världsarvet Drottningholm med två cirkulationsplatser på Lovön för upp- och nedfarterna till tunneln Förbifart Stockholm. Under mer än tio år har Lovö hembygdsförening förgäves arbetat för kulturlandskapets bevarande och mot Förbifart Stockholm.

SVENSK FORSKNING

I Sverige finns ett centrum för forskningen om civilsamhället vid Ersta Sköndals Högskola. Den svenska forskningen är något annorlunda den i USA. Här ligger tyngdpunkten på den nytta frivilligarbetet gör i samhället. Till exempel det arbete anhöriga gör för sina släktingar i stället för att anlita äldreomsorgen. År 2013 skrev professor Lars Trädgårdh (red) boken *Civilsamhället klämt mellan stat och kapital* som innehåller 20 uppsatser om en krympande välfärd som tvingar anhöriga att överta delar av samhällets uppgifter.

En ny SCB-rapport om civilsamhället (2020-04-21) säger att 29 % av Sveriges befolkning äldre än 16 år är *aktiva* i minst en förening. Det motsvarar ca 2,4 miljoner människor. 75 % av befolkningen är *medlem* i minst en förening. I åldersgruppen 70-79 år är 36 % föreningsaktiva. Bland de som är 80 år och äldre är sju av tio medlem i minst en förening.

Statistik från Sveriges hembygdsförbund: Sverige har 2 060 hembygdsföreningar med 420 000 medlemmar, Antalet årligen ideellt arbetade timmar är 3,7 miljoner och det årliga antalet besökare är 4,9 miljoner. Alla siffrorna är från 2019 och variationerna över åren är små och det finns ingen sjunkande tendens.

I sammanfattningen av ”Folk i rörelse – medborgerligt engagemang 1992–2014” sägs att det mycket omfattande frivilliga arbetet i Sverige är uttryck för ett gott samhälle som ger utrymme för människor att uttrycka sitt medborgarskap. Bland svenska medborgare finns ett så starkt engagemang att ideellt arbete kan sägas vara en folkrörelse i sig. Internationellt sett är Sverige mer föreningstätt och har högre folklig delaktighet än så gott som alla andra demokratiska länder. Men en del av vår folkrörelsetradition backar samtidigt som andra delar av samma rörelse är stark och vital. Det ideella engagemanget är alltså stabilt samtidigt som det förändras. En tendens finns att den regelbundna mötesverksamheten minskar och att större punktinsatser ökar. Det har blivit allt lättare att med kort varsel samla många människor till aktivitet vid olika platser. Trots upp- och nedgångar i den svenska ekonomin är det medborgerliga engagemanget förvånansvärt stabilt. Oron inom organisationsvärlden återkommer genom historien och är inte unik för dagens hembygdsrörelse. Ängslan finns att färre medborgare ska engagera sig i samhället och bry sig allt mindre om sina medmänniskor. Denna ängslan är nog överdriven. Situationen i Sverige

är betydligt ljusare än den Putnam fick fram om situationen i USA.

OM HEMBYGDSRÖRELSEN

Inom hembygdsrörelsen är situationen något osäker. När jag talade med Lars Gundberg (ordförande) för artikeln om Ekerö-Munsö hembygdsförening

Lars Gundberg. Foto Håkan Svensson

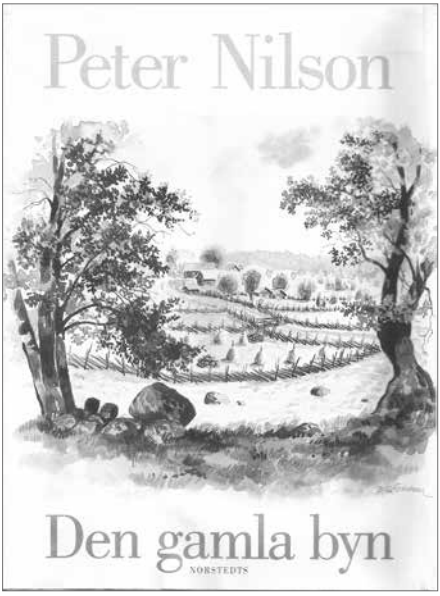

i EleonoraPosten nr 1/2020 berättade han att under hans tid i styrelsen för Stockholms Läns Hembygdsförbund varje styrelsemöte avslutades med en diskussion om medlemsfrågorna. Problemet finns inom hela hembygdsrörelsen. Varje möte på förbundsnivå diskuterar svårigheterna med förnyelse. Men vad händer i nästa generation? Vi kom fram till:

- det nödvändiga yrkeskunnandet minskar
- intresset för ideell aktivitet och ideellt föreningsliv avtar
- samhällets stöd till hembygdsrörelsen blir mindre
- det äldre gardet tunnas ut och nyrekryteringen är svår

Det finns en generationsmotsättning inom den traditionella hembygdsrörelsen. Ungdomar lever nu ett annat liv än den äldre generationen levde. Mycket har förändrats; arbetsmarknaden, transporterna, bostadsmarknaden – alltså det mesta i hembygden. Den bästa bok om den snabba samhällsförändringen jag läst är *Den gamla byn* av astronomen och författaren Peter Nilsson. När han 1946 var 9 år köpte hans familj en liten gård på det småländska höglandet, i byn Möcklehult. Boken är mycket väldokumenterad. Läsaren förstår och kan följa utvecklingen från det hårda slitet på små steniga åkrar till vårt nuvarande välfärdssamhälle. Peter Nilsson skrev boken för att dessa människor ”var en del av det stora gråa folkhavet på vår jord och att de representerar människans öde i högre grad än alla kungar och herremän”.

VI FÖRSÖKER

Inom Lovö hembygdsförening vill vi motverka hembygdsrörelsens möjliga ökenvandring. Ett steg i den riktningen är att vi i år har invigt ett hembygdsmuseum i Magasinet på Hogsta. De tre våningsplanen visar tre utställningar med en inrktning som inte liknar många andra hembygdsmuséers. På bottenplanet visar docent Bo Petré resultat från 37 års seminariegrävningar på Lovön. På mellanplanet finns Karin och Jörgen Eks utställning om trädgårdsarbetet på Dyvik under 1900-talet och på plan 3 har Pertti Hänninen byggt en utställning om FRA med tonvikten på operation Stella Polaris.

Med tanke på föreningsrörelsens betydelse för demokratin har hembygdsrörelsen en viktig roll. Vi är en del av samhällets sociala kapital, demokratins grundpelare. Det känns stimulerande. Vi ska inte backa mot framtiden utan dra till oss nya medlemmar, förhoppningsvis en ny generation hembygdsaktiva. Kanske vår investering i datorer och pekskärmar kan göra yngre nyfikna. Det beror på vad vi laddar datorerna med och vad man kan göra med materialet. Bo Petré har väldigt mycket att visa och det kan nog finnas plats för tävlingar, utmaningar och lekar av olika slag. Elektronikens möjligheter gör framtiden spännande.

I nästa nummer av EP kommer ett projekt inom hembygdsrörelsen att presenteras (Så blir vi yngre). Ett försök genomfördes i Jämtland-Härjedalens hembygdsförbund. Det blev så lyckat att Sveriges Hembygdsförbund beslutade att projektet i digital seminarieform ska genomföras på nationell nivå. Jag deltog i det första seminariet den 1 december.

Bertil Ottoson

KÄLLOR

Den ensamme bowlaren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse. Robert D Putnam, SNS förlag 2001.

Folk i rörelse – medborgerligt engagemang 1992–2014, Ersta Sköndals arbetsrapportserie nr 85, Institutionen för socialvetenskap, Johan von Essen, Magnus Jegermalm, Lars Svedberg.

Civilsamhället klämt mellan stat och kapital, SNS förlag, 2013. Lars Trädgårdh (red)

Den gamla byn. Peter Nilson, Norstedts 1997

Tre av tio är aktiva i förening, Statistiknyhet från SCB 2020-04-21

Sveriges Hembygdsförbunds årliga statistik.

Hembygdsmuseet id invigningen.
Foto Håkan Svensson.

KOMMUNALT ANSLAG TILL LOVÖ MUSEUM

Den arkeologiska utställningen på bottenplanet är redan mycket intressant, men Bo Petré har mycket mer material att visa. Vi ska köpa en pekskärm med tillhörande dator som kan visa långt mer än vad som får plats på muséets väggar. Allt sådant måste finansieras.

Ekerö kommun gav respons på vårt äskande av nya anslag. Vårt museum anses så värdefullt att kommunen ger oss bidrag från sin egen budget för kulturmiljövård!

En fin blank skylt har satts upp.

Hej Bertil,

Jag fick din fråga vidarebefordrad till mig från Ekerö Direkt.

Vanligtvis så får man besked om ansökningarna efter att beslut tagits i nämnden som är ikväll. Då er ansökan inte uppfyllde kriterierna för bidraget har vi dock tagit fram en annan lösning för er. Ni kommer att få besked om detta beslut från förvaltningschef Elisabet Lunde.

Museiverksamhet är inte en verksamhet som kan beviljas pengar genom bidraget publika arrangemang och öppna aktiviteter då den typ av verksamhet inte uppfyller kriterierna för bidraget. I beslutet som kommer skickas ut till er efter nämnden imorgon kommer det stå att bidraget inte är applicerbart för er ansökan.

Ni kommer dock att beviljas hela summan från förvaltningens budget för kulturmiljövård. Detta beslut skickas ut till er nu i december och betalas ut samtidigt som de andra bidragen i januari.

Hör gärna av dig igen om du har några fler frågor. Allt gott!

Amanda Sjöberg
Civilsamhällets idécoach Ekerö kommun

GRUNDVATTNET – VI GER OSS INTE!

Fyra ideella organisationer har gått samman mot myndigheternas ohörsamhet för riskerna med Trafikverkets tunneldrivning under vår hembygd. Hela vårt yttrande är långt och starkt. Artikeln sammanfattar det starka. Nu avvaktar vi Trafikverkets utredning om riskerna för sjunkande grundvatten under Lovön. Ännu vet vi ingenting om grundvattenmätningarna på Lovön. Kommer vi att få veta? Är mätresultaten hemliga?

Till Trafikverket

Ärendenummer TRV 2019/127567

Yttrande angående Avgränsningssamråd från Naturskyddsföreningen Stockholms län, Mälaröarnas Naturskyddsförening, Lovö hembygdsförening och ARG, Arbetsgruppen Rädda Grimstaskogen

SYNPUNKTER ANGÅENDE TRAFIKVERKETS PLANERADE BEGÄRAN OM NYA VILLKOR

Sammanfattningsvis anser föreningarna att ökade villkorsvolymer avseende inläckage i tunnlarna inte är rimliga eftersom otäta tunnlar bland annat äventyrar natur och bebyggelse. Verksamheten medför en betydande miljöpåverkan. Utsprängning av tunnlar mellan södra Kälvesta och Lambarfjärden bör omedelbart stoppas i avvaktan på ny bedömning. Det är oacceptabelt att tunneldrivningen pågår då problemen inte är lösta avseende inläckagen.

Föreningarna anser att en opartisk expertkommitté bör utreda hela sträckningen för Förbifart Stockholm avseende berggrund och riskerna för grundvattenpåverkan.

Föreningarna har tagit del av rapporten *”E4 Förbifart Stockholm FSE403 Bergtunnlar Johannelund Utvärderingsrapport Kärnkartering 19A403K Undersökningsprogram Grimsta 2020-04-08 4B141574-FSE403”*. I detta återfinns följande text:

”Borrhålet söder om Grimsta, 19A301K (se ungefärlig borrblats i figur 2), är utförd i februari 2019 med start vid den norra strandkanten av Lambarfjärden med riktning mot söder in under Lambarfjärden. Borrhål 19A301K träffade på intensivt deformerat/vittrat berg och kataklastisk struktur, vilket delvis resulterade att borrhålet rasade igen, och därav har ingen vattenförlustmätning kunna utföras i borrhålet.”

De två kärnborrhålen norr om/i utkanten av Grimstaskogen visar på mycket dålig bergkvalitet. I ovan nämnda rapport står:

”Båda borrkärnorna utgörs huvudsakligen av granit, grå till röd, fin- till mellankornig med omväxlande omvandlingsgrad som ökar med djupet och där borrkärna 18A402K (öst) uppvisar högst grad av omvandling. Graden av uppsprickning i spricknätverken ökar med djupet. Båda kärnor är hematit (järoxidation) omvandlade men är mest markant omvandlad i

den östra borrkärna 18A402K. Det är också i den östra borrkärnan som bergmassan är som mest uppenbart dåliga och där bergmassan går att smula sönder med fingrarna. Bergmassan är ganska genomgående utsatt för stress och uppvisar ofta breccierade (fragmenterade) partier. Vid de mest kataklastiska (ultrakataklastiska) inslagen är bergmassan ofta mycket spröd. Sprickfrekvensen i de båda kärnorna är höga till mycket höga, och delar av OPTV-filmen för 18A402K visar att berget är förhållandevis uppsprucket efter att ha blivit utsatt för stress. Båda borrhålen visar på generellt lågt QBas-värde, se tabell 1."

Under samrådsmötet ställde föreningarna åtta frågor som bara delvis besvarats. Vi upprepar därför frågorna. a) – h). *(De handlar främst om förinjektering som metod att minska inläckage).*

Även om det faller utanför detta samråd vill föreningarna här kort kommentera risker för Lovön. Under Lovön har ännu mycket liten del av tunnlarna sprängts ut, bland annat på grund av problem med entreprenad. Föreningarna vill här framföra att det finns publikationer som tyder på att problemen med grundvattenpåverkan kan bli betydligt större än Trafikverket räknat med i sin dokumentation. Föreningarna rekommenderar läsning av KTH-uppsatsen "Analys över inläckage av grundvatten till Förbifart Stockholm för deltunnel under Lovö" av David Barkels och Alejandra Silva Parra. Utredningens vidgade riskzon pga den konstaterade sprickigare berggrunden under hela Lovön innebär en högre och inte utredd risk för ökat inläckage/ grundvatten-sänkning för huvuddelen av Lovö åkermark. Föreningarna tillhandahåller gärna denna publikation efter förfrågan. Lovö är numera naturreservat och har förutom skyddsvärd bebyggelse ett betydelsefullt lantbruk som kan påverkas. (Trafikverket har redan denna publikation)

Föreningarna vill här även framföra att projektet Förbifart Stockholm inte kan anses ha en dignitet som motiverar undantag beträffande villkor för bland annat grundvattenläckage - tvärtom. Förbifart Stockholm påverkar negativt möjligheten att nå flera samhällsmål som berör miljö, klimat och hälsa.

Förbifart Stockholm kommer om den öppnas för trafik att kraftigt öka biltrafiken mellan norra och södra regionhalvorna. I arbetsplanen för Förbifart Stockholm uppges att trafiken i Stockholmsregionen 2035 beräknas bli 69% större än 2007. Detta är fullständigt orimligt, inte minst beroende på klimataspekter. Enligt Trafikverkets egen miljöexpertis behöver trafiken i storstadsregioners tätortsområden minska med ca 30% till 2030 för att klimatmålen skall kunna uppnås.

Enligt föreningarnas mening skulle Förbifart Stockholm inte klara en granskning enligt det av riksdagen beslutade klimatpolitiska ramverket. Resurserna som nu används till Förbifart Stockholm skulle dessutom behövas till utbyggnad av kollektivtrafiken.

I regeringens proposition om den klimatpolitiska handlingsplanen står på sid 106:

”Transportsektorns betydelse för klimatomställningen understryks av att det är den enda sektorn för vilken riksdagen har beslutat om ett sektorspecifikt klimatmål. Målet innebär att växthusgasutsläppen från inrikes transporter (utom inrikes luftfart som ingår i EU:s utsläppshandelssystem) ska minska med minst 70 procent senast år 2030 jämfört med år 2010 (etappmålet för inrikes transporter).”

Luftkvaliteten i tunnlarna beräknas bli så dålig genom mycket höga halter av partiklar och kväveoxider att ca 40% av befolkningen på grund av olika sjukdomar och överkänsligheter bör avrådas från färd genom Förbifart Stockholm.

OMRÅDETS GENOMFÖRANDE ÄR INTE GODTAGBART

Föreningarna anser att samrådet bör göras om/samrådstiden förlängas!

Trafikverket säger sig genom detta Avgränsningssamråd vilja inhämta synpunkter från berörda. Vi är övertygade om att många berörda inte ännu känner till samrådet. Vid samrådsmötet deltog bara 4-5 personer förutom Trafikverkets representanter vilket är orimligt få.

Om detta så kallade Avgränsningssamråd skall kunna ge ett meningsfullt underlag måste genomförandet ske enligt de krav som normalt ställs på samråd. Till att börja med borde personlig inbjudan ha ställts till särskilt berörda så att dessa med säkerhet skulle ha getts möjlighet att deltaga i samrådet. För undertecknande föreningar är frågor om natur, klimat och skyddet av Grimsta naturreservat och Lovö det dominerande. Samrådets frågeställningar om problem med inläckage, att upprätthålla grundvattennivån, behov av skyddsinfiltration är av största betydelse även för boende, företag, skolor mm längs Förbifart Stockholms sträckning. För dessa handlar det även om risk för skador på hus och mark och om ersättningsfrågor om skada uppstår. Eventuell skyddsinfiltration får inte heller höja grundvattennivån mer än till det normala/naturliga. Det är därför helt nödvändigt att dessa särskilt berörda informeras på ett tidigt stadium genom personlig inbjudan, att deltagande i samråd på alla sätt underlättas.

De frågeställningar som tas upp i detta samråd är svåra för lekmän. Bostads-föreningar, samfälligheter, andra föreningar, enskilda mfl kan behöva ta hjälp av hydrologisk expertis och jurister. Fortfarande bör dessutom människor utan internet kunna ta del av ett samråd och samrådsmaterial.

Vi refererar till Naturvårdsverkets *”Vattenverksamheter - Handbok för tillämpningen av 11 kapitlet i miljöbalken.”* I avsnitt 3.5.7 och 3.5.8 står bland annat detta om MKB och om samråd (TM = tillståndsmyndighet och VU = verksamhetsutövare):

”- VU kontaktar länsstyrelsen om ett samråd. Diskussion om hur samrådet ska läggas upp. VU tar fram en skriftlig information om den tänkta verksamheten inför samrådet och skickar den, minst två veckor innan samrådet, till de parter som ska inbjudas/kallas till samrådet; Länsstyrelsen, TM och

de enskilda som kan antas bli särskilt berörda"

"- VU håller samrådsmöte(n) och upprättar en samrådsredogörelse"

Vi hävdar följande:

Alla berörda boende, företag, bostadsföreningar, samfälligheter, daghem, skolor och dessutom föreningar som engagerat sig i tidigare samråd/domstolsförhandlingar om Förbifart Stockholm bör få personlig kallelse till förnyat samrådsmöte och information om förlängd samrådstid. Detsamma gäller berörda myndigheter och förvaltningar. Särskilt berörda bör informeras om sina rättigheter och ersättningsfrågor.

Information om hur de, som inte har internet, kan ta del av samrådsmaterialet bör ges. Denna publicering bör kombineras med uppgift om tid för nytt samrådsmöte och förlängd samrådstid. Samrådstidens slut bör beräknas till minst 5 veckor (två veckors förvarning) efter ny publicering och personlig inbjudan nått särskilt berörda.

SAMMANFATTNING

Undertecknande föreningar anser att samrådet skall göras om/förlängas med de krav uppfyllda som ovan framförts.

Föreningarna ifrågasätter de villkorskrav för inläckage i tunnlar som Trafikverket framför och anser att tunnlarna måste kunna tätas så väl att skyddsinfiltration inte krävs. Är detta inte möjligt eller ekonomiskt försvarbart är detta ytterligare ett skäl att inte färdigställa Förbifart Stockholm.

Framdriften av tunnelsystemet skall inte fortsättas förrän mer omfattande utredning av berggrunden genomförts, särskilt under Grimstaskogen, Lambarfjärden och Lovön. Dessutom måste Trafikverket visa att den nya tätningsstrategin klarar de villkorskrav som givits av Mark-och miljödomstolen genom att få kontroll över inläckaget under Grimstafältet fram till Grimstaskogen. Om nödvändigt skall detta ske genom dyrbarare och mer tidskrävande tätningsmetodik, vilket enligt uppgift är tillgängligt men ännu inte använts inom projektet. Är detta inte möjligt måste fortsatt framdrift av tunnelsystemet invänta prövning och fastställning av nya villkor i Mark- och miljödomstolen.

Projektet Förbifart Stockholm skulle för övrigt idag inte ha kunnat givas tillåtlighet med utgångspunkt från det av riksdagen beslutade klimatpolitiska ramverket.

Stockholm 6 december 2020

Med vänliga hälsningar

Beatrice Sundberg, ordförande,
Naturskyddsföreningen Stockholms län

Bo Nylén, ordförande,
Mälaröarnas Naturskyddsförening

Bertil Ottoson, ordförande,
Lovö hembygdsförening

Stig Sjöstedt, ordförande, ARG,
Arbetsgruppen Rädda Grimstaskogen

LOVÖ VÄVARE

Denna fantastiska ideella förening Lovö Vävare bildades år 1971 och har verkat i 50 år.

I alla dessa år har man velat förena det traditionella textila kunnandet med nya tankar och idéer. Man har under åren knutit till sig fantastiska handledare, **lärare** och ciceroner vilka har inspirerat och erbjudit sin kunskap i en gemenskap för alla textilintresserade.

Eldsjälarna

Eldsjälarna som startade föreningen var **Caroline Hesselgren, Gisela Linder** och **Hicki Pettersson.** Man fick flytta in i huset Rörby nedergård med ett andrahandskontrakt från Stiftelsen Lovö Naturvård. Det måste ha varit fantastiskt då att kunna se vävstol efter vävstol flytta in i huset och låta verksamheten blomma ut med vävning, ull- och linhantering, växtfärgning och odling av lin på tegen vid huset.

Skreterare Anna Friis (1998)

Aktiviteterna ledde osökt till att medlemmarna blev fler och många är de Ekeröbor som engagerat sig i Lovö Vävares verksamhet. Några måste speciellt omnämnas. **Gisela Linder** som fungerat som handledare, lärare och inspiratör för många av oss. Hon höll under många år mängder av kurser i textil framförallt i vävning, spinning och färgning. Deltagarna kom samman, trivdes och knöt kontakter för livet. **Maria Bäcknert** var under många år ordförande och var särskilt intresserad av linodling. Hon knöt Linodlarföreningen Fransåker till Lovö Vävare och blev en skicklig hanterare av lin. Maria var också en duktig arrangör av resor till olika intressanta mål med textila förtecken för medlemmarna. Resor har under åren gjorts över hela Sverige med särskild förkärlek för Hälsingland. Vår ständige sekreterare har sedan 1977 varit **Anna Friis,** som osvikligt hållit ihop Lovö Vävare och levererat kursprogram, protokoll och andra texter till föreningen.

Verksamheten växer

Under åren växte det bästa av samarbeten fram med Lovö Hembygdsförening men också med Stiftelsen Lovö Naturvård. Tillsammans startade man upp både Midsommarfiranden och Hembygdsdagar på Rörby gård.

Många engagerades och arrangemangen växte, blev vida kända, mycket välbesökta och omtyckta. Vem minns väl inte Olle Ljungströms

trevande fiolspel på logen med en härlig smäktande polska att dansa till i solnedgången över Lovö vid den vackra midsommarstången, eller det nybryggda kaffet till en hembakad muffins i backsluttningen?

För att inte tala om alla bord som monterats upp inför höstens Hembygdsdagar och därtill Elins potatisrösti framkörda med traktor och vagn. Anna Friis ostmunkar i munkjärn och alla de fina utställningarna att se och de fantastiska grönsakerna att köpa. När barnkören under Klara Valkares ledning framträdde, var intet öga torrt.

Barn lär sig textila tekniker

Ja, det är verkligen sant att Lovö Vävare har under 45 år tillsammans med Lovö Hembygsdsförening, utbildat alla Ekerö kommuns barn i årskurs 2 i textila tekniker men också i att smida. Vi gjorde ett överslag och kom fram till att ca 9 000 barn har fått chansen att deltaga vid dessa studiedagar. Min son och dotter vilka båda nu är över 40 år, var bland dem och kommer väl ihåg hur det var ”den dagen” man fick besöka Rörby gård och Hogsta smedja för att ”spinna en tråd och smida en krok”.

Kursverksamhet

Kursverksamheten är numer omfattande och på nästan alla veckans dagar förekommer en aktivitet, allt ifrån Handarbetskafé, ”Provapå kurser” i olika textila hantverk, vävning i ett flertal olika tekniker, till avancerad knyppling enligt Vadstenatekniken.

I dagsläget har Lovö Vävare ett fantastiskt knyppeluppdrag för Ekerö pastorat. Det ska knypplas en 6,20 meter lång spets till Ekerö kyrkas altarring vilken beräknas vara klar sommaren 2021. Ett roligt och ansvarsfullt uppdrag.

I de Coronatider vi nu har så ligger alla övriga aktiviteter **på is.** Men det

är förberett för nystart så fort det går. Vi längtar. Vi har nu fått nya fina lokaler på Solbacken i Stenhamra. Lokaler som vi delar med Ekerö Kulturskola. Där är ljust, varmt och rent, vilket gör att lokalerna kan användas året runt.

Vi vill inte helt lämna Lovö. Så i väntan på lättade restriktioner, har vi lånat ett förvaringsutrymme av Lovö Hembygdsförening där vi förvarar vårt material inför stundande studiedagar i åk 2. Studiedagarna vill vi naturligtvis om möjligt arrangera tillsammans med Hembygdsföreningen på Hogsta.

50-årskalas nästa höst

Vi hoppas innerligt att Covid-19 släpper greppet så vi kan ordna ett 50 års kalas med ett öppet hus för Lovö Vävare hösten 2021.

Vill Du veta mer så finns vi på Facebook och Instagram ”Lovö Vävare”.

Webbplatsen är under upparbetande.

”*Lovö Vävare har till ändamål att befrämja medlemmarnas intresse i konsthantverk. Lovö Vävare anordnar utbildningar, föreläsningar och träffar samt håller utrustning för sina medlemmar*”.

Ordförande Camilla Skorup

Bilder:

sid 23. Studiedagar med bråkning av lin 2019
Sid 24 Mälarstråk spelar upp

Denna sida: Chrisitna Ahlerup på Ekebyhovs slottscafé

Maria Bäcknert kontrollerar linet

Caroline Gisela Ingegerd och Thomas vid Hembygdsdagen 1998

Bilder: Midsommarstången reses

Frörepning Rörby 2019

LINDARNA PÅ KANTONGATAN

Vi var nog många som gnuggade oss i ögonen när vi en dag i oktober upptäckte en helt annorlunda Kantongata. Somliga träd, som planterats för inte så många år sedan, var starkt beskurna. Andra träd togs senare bort. Varför detta våldsanna ingrepp på en tidigare lummig omgivning runt Kantongatan? Boende på Kantongatan hade blivit förvarnade, men trodde nog inte att ingreppet skulle vara så omfattande.

Det är 53 träd av Kantongatans 155 lindar som beskurits. Syftet med beskärningen är att Kantongatan ska få den enhetliga karaktär som ursprungligen planerades. Träden ska få en så kallad kandelaberkrona som är tidsenlig med Kantongatans bebyggelse. På lång sikt ska hela allén bestå av kandelaberberbeskurna träd som den ursprungligen såg ut.

Fastighetsverket har för några år sedan genomfört provbeskärningar på några träd. De står vid infarten till Teaterplan. Från början tyckte jag de såg bedrövliga ut och undrade om de skulle överleva en så kraftig beskärning. Men det gjorde de och oj, så fina de har blivit nu när de vuxit till sig.

Det kommer att ta 50-100 år att ersätta hela allén med kandelaberbeskurna träd, så den som lever får se hur det blir.

Eva Ottoson

KÄLLOR

SFV – information till hyresgästerna
Slottsarkitekten

Kanotongatan nu. Foto Eva Ottoson

Framtidsdröm. Foto Justine Lagache

FÖRETEELSER OCH LEVNADSÖDEN U

Arkeologiska institutionen vid Stockholms universitet bedrev årligen seminarie- och forskningsgrävningar på Lovö, från år 1958 till år 2007 under ledning av undertecknad. Här följer fortsättningen i serien om "Företeelser och levnadsöden under järnåldern".

Denna artikel handlar om jakt med dresserad rovfågel.

JAKT MED DRESSERAD ROVFÅGEL.

De flesta av de järnåldersgravar som arkeologerna har undersökt på Lovö har innehållit brända ben. Det hedniska gravskicket innebar att man brände de döda på bål. Det som lades på brandbålet skulle komma med till nästa liv. Ritualerna var omfattande och för oss tämligen okända. Ett exempel på det är att mängden brända ben i en grav inte motsvarar den mängd som borde finnas där. Från en vuxen människa borde återstå ca 3 liter brända benflisor men medelvärdet i gravarna är ca 1,5 liter. Dessutom ingår nästan alltid även djurben, ofta från flera djurarter och fåglar. Det är oklart varför inte mer ben ingår i den slutliga graven. Vanligast, förutom människa, är hund men även får/get, fågel(vanl. höns), häst, ko, katt och svin förekommer, ibland även fisk. I stora fyndrika gravar finns många djurarter, ofta i dubbla uppsättningar eller fler. Hundar, hästar och katter har troligen bränts hela på brandbålet medan andra djur verkar ha styckats (kanske matoffer) och ingår endast i delar.

I de rika gravarna finns ibland ben från rovfågel. Rovfåglar i gravmaterialet har tolkats som att man jagat med dresserad rovfågel – en utbredd jaktmetod redan under järnåldern i Europa. Avbildningar visar att man satt till häst och fågeln satt på en läderhandske på vänster hand. Rovfågeln var försedd med ögonhuva och fotremmar. Även två hundar av olika storlek användes i jakten. Metoden är vida omnämnd i olika sammanhang i äldre urkunder och texter (Vretemark 1983). Jakt med dresserad rovfågel uppstod ursprungligen hos nomadfolken på de sydasiatiska stäpperna troligen redan ca 2000 f.Kr. och utvecklades av perserna ca 500 f.Kr. och spred sig därefter väster ut. Jaktmetoden har ingått i den kontinentalgermanska överklassens livsstil och har spritt sig till Mälarområdet under folkvandringstid i samband med handelsförbindelser och allmänt kulturutbyte. Under medeltid och senare är jaktmetoden omnämnd i olika källor och utövades av furstar och stormän på kontinenten. En känd avbildning finns i Sébastien Bourdons ryttarporträtt av drottning Kristina som eskorteras av en falkenerardräng som bär på en falk med huvudhätta (en kopia finns i Uppsala Universitets porträtt- och tavelsamling (Vretemark 1983, s.44).

Jakten utövas fortfarande på flera håll i t.ex. Asien och Arabvärlden.

UNDER JÄRNÅLDERN

Falkenerarkurser finns fortfarande i t.ex. Mellan Östern. Al-Kaida-ledaren Osama Bin Laden hade ett par falkar och deltog i olika falkenerarträffar.

På våra breddgrader finns belägg redan på 400-talet. Falkenerare på häst finns avbildade på brakteater, bildstenar och runstenar och på den kända Grimstaflöjeln från Spånga sn, Up. Jakt med dresserad rovfågel omnämns på olika sätt i den norröna litteraturen och regleras även i några av de gamla landskapslagarna. Denna jaktform med dresserad rovfågel var förknippad med hög social status och utövades av eliten och specialister i samhället. Att träna en rovfågel tog lång tid och krävde mycket tålamod. Fåglarna betingade därför ett högt värde. Man har dresserat olika typer av rovfåglar. Exempel finns på bl.a. örnar, falkar och hökar. Särskilt eftertraktade var jaktfalkar.

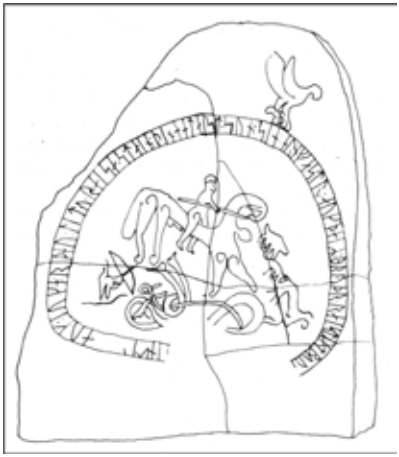

På runstenen från Balingsta sn (Up) finns en jaktscen med ryttare, hundar och rovfågel som jagar ett byte. (Sten och Vretemark 1988, fig.10, s.154).

I Lovömaterialet finns ben från rovfåglar i tre gravar (från Lunda och Söderby). Osteologerna (benforskarna) har kunnat konstatera sparvhök i två av gravarna och falk(?) i en grav(Petré 1999, s.153; 2010, s.331). En av gravarna (Raä 27:15) är från folkvandringstid, ca 520 e.Kr., en är från vendeltid (Raä 13:46) och en är från sen vikingatid/tidig medeltid/1100-tal (Raä 34:22). Gravarna innehåller fynd som tyder på att den döde hade hög status. I 500-talsgraven Raä 27:15 (som var plundrad) har även trana konstaterats. I alla tre gravarna som är mansgravar finns två hundar av olika storlek. Dessa har haft bestämda uppgifter i jaktritualen och har använts till särskilda jaktmål.

Exempel på klor från rovfåglar. Från ovan: Berguv, duvhök, pilgrimsfalk och sparvhök. (Foto M. Vretemark. Efter Sten och Vretemark. 1988, fig.9, s.153).

I flera svenska storhögar och rika gravar har rovfågelben påträffats, t.ex. i Uppsala Västhög och Östhög (Sten och Vretemark 1988). Ofta ingår även berguv, trana, and och småfåglar som avslöjar eftertraktade och ofta grymma jaktskådespel. En typ av jakt var att placera en berguv på en käpp. Uven fungerade som lockfågel och drog till sig varnande småfåglar som kunde jagas med den dresserade rovfågeln. Även trana har ingått i en grym kamp. Enligt de germanska lagarna var det särskilt värdefullt att ha en rovfågel som var tränad på trana, vilket ju inte var naturligt. Inför jakten hade man en huva över rovfågelns huvud som togs bort vid själva jaktögonblicket liksom fotremmarna som lossades från handleden.

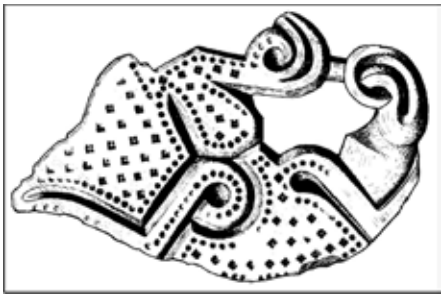

Fågelspänne föreställande en rovfågel med ögonhuva (Lovö, Raä 27:A25). Två sådana spännen har framkommit i ovögravarna.

Vissa fågelspännen från 500-talet saknar ofta öga och har istället en stiliserad huva. Två sådana spännen finns i Lovögravarna (A25 och A29 på Raä 27). Dessa spännen kan ha symboliserat denna exklusiva jaktform - kanske också den inneboende (kontrollerade) kraften hos en rovfågel som har en (lugnande) huva.

VÄG 825, RÖRBYVÄGEN

Den 1 februari 2021 ska remissvaren vara inskickade till Trafikverket. Clas Florgård gjorde för några år sedan en omfattande och väldokumenterad historisk utredning om vägsystemet på Lovön. Clas utredning skedde i viss irritation över Trafikverkets förslag att stänga av Rörbyvägen utan remissrunda och med hjälp av ett utredningsmaterial som hade principiella sakfel. Lovön har sedan 1750-talet haft tre huvudvägar som alla utgår från Kungsgården: mot Lindö, mot Lovö kyrka och mot Hogsta (Rörbyvägen). Vägarna fyller olika behov och kompletterar varandra. Rörbyvägens lindallé planterades av drottning Lovisa Ulrika 1754. Vägen mellan Rörby och kyrkan var bara en smal och krokig ”kostig” men breddades för bussar. Nu finns ett nytt och kortfattat utredningsmaterial, som på sedvanlig myndighetsmaner har skickats ut på remiss över jul- och nyårshelgerna.

Clas Florgård skriver vårt remissvar. Trots våra tunga sakargument väntar vi oss inga underverk. Remissrundan är ett lagkrav och FRA bestämmer.

Bertil Ottoson

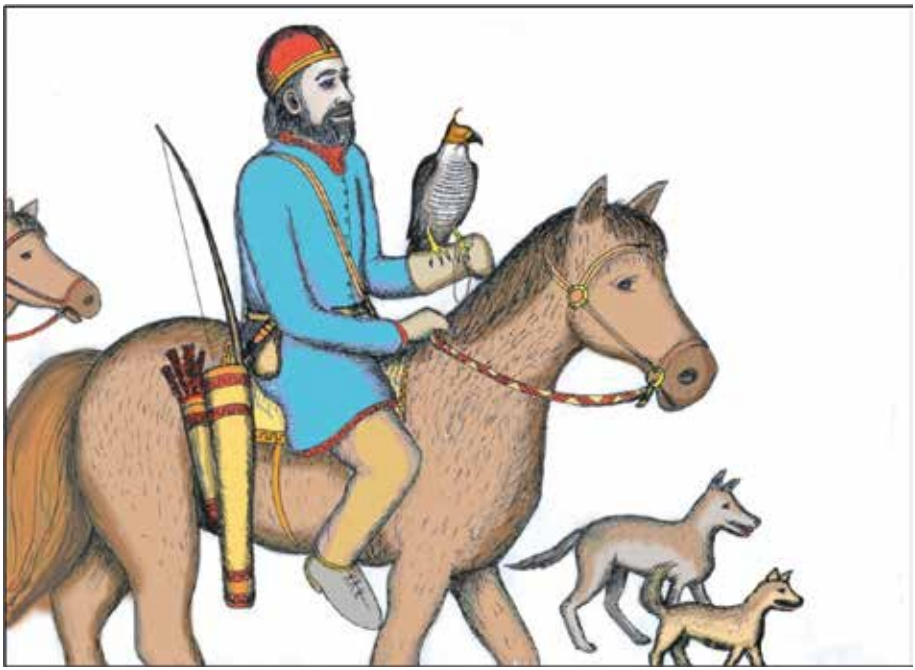

Att jaga med dresserad rovfågel var ett exklusivt nöje som utövades av eliten i samhället. Rovfågelben från sparvhök och falk (?) finns i tre gravar från yngre järnålder på Lovö. Avbildningar visar att man satt till häst och fågeln satt på en läderhandske på vänster hand. Rovfågeln var försedd med ögonhuva och fotremmar. Även två hundar av olika storlek användes i jakten.

Att jakt med dresserad rovfågel förekommer i ”vanliga” gravar, om än av något rikare karaktär, så som i Lovögravarna, visar att vissa personer på gårdarna i järnålderssamhället hade råd med denna exklusiva och statusfyllda nöjesjakt.

Bo Petré

LITTERATUR

Petré, Bo. 1999. *Gravfältet Raä 13, Söderby, Lovö sn, Uppland.* Lovö Archaeological Reports and Studies (LARS). Nr 6. Arkeologiska institutionen. Stockholms universitet.

Petré, Bo. *Fornlämning Raä 34, Lunda/Berga, Lovö sn, Uppland.* Archaeological Reports and Studies (LARS). Nr 9. Arkeologiska institutionen. Stockholms universitet.

Sten, Sabine & Vretemark, Maria. 1988. *Storgravsprojektet – osteologiska analyser av yngre järnålderns benrika brandgravar.* Fornvännen 1988/3.

Vretemark, Maria. 1983. Jakt med dresserad rovfågel i Sverige under yngre järnåldern. Uppsats i påbyggnadskurs i arkeologi. Stockholms universitet.

B PP Sverige, Port Payé

Lovö Hembygdsförening önskar sina medlemmar och övriga lovöbor en riktigt god jul och ett gott nytt år.

Vi hoppas att alla medlemmar ska vara friska och glada nästa år. Därför uppmanar vi er att låta er vaccineras mot säsongsinfluensa och Covid-19 när tillfälle bjuds.

Det är dags att betala medlemsavgiften. Ge oss gärna en extra gåva, behoven är oändliga!

Styrelsen

EleonoraPosten
ISSN 1651-6508
Utges av Lovö Hembygdsförening
Redaktör: Bertil Ottoson
Layout Maria Wold-Troell
Tryckeri M-kopia Stockholm
Manusstopp till nr 1-2021 den 1mars.

Lovö hembygdsförening
Breidablick 2
178 93 Drottningholm
www.lovohembygd.com

Medlemsavgift 200 kr/Familj 250 kr
Plusgiro 8812-0, Swish 123 576 35 94